

UDC 929Матвеева Л.В.:930

CONTRIBUTION OF L. MATVEYEVA TO THE RESEARCH OF BYZANTINE STUDIES HISTORY IN UKRAINE

O. Bubenok

DSc (History), Professor

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

helgebub@i.ua

O. Mavrina

PhD (History), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

omavrina@gmail.com

The article analyzes the scientific achievements of the famous historian of science, historiographer, DSc, professor Lesya Matveyeva in the field of Byzantine studies history. The research in this area dates back to the last period of the scholar's life from 2000 to 2012. Her research interests were primarily focused on the studying the biographies and scientific heritage of the Ukrainian Byzantinists or the Byzantinists that worked or were connected to Ukraine. During the aforementioned period, the scholar published 4 individual monographs and more than 20 articles on Byzantine studies history, as well as republished landmark monographs of Yu. Kulakovsky "The past of Taurida" and V. Buzeskul "World history and its representatives in Russia in the 19th and early 20th c."

The monographs of L. Matveyeva are devoted to such famous scholars as Yu. Kulakovsky, V. Buzeskul, V. Grygorovych, F. Uspensky. The researcher reveals the unknown pages of their biographies, analyzes their scientific heritage focusing on the works in Byzantine studies. The special merit of L. Matveyeva is introducing the unpublished manuscript of V. Buzeskul "Byzantine and Slavic world studies in Russia in the 19th and early 20th c." into scientific circulation, which proves that the work of V. Buzeskul is the first fundamental research in the history of the Ukrainian Byzantine studies.

The contribution of L. Matveyeva in the development of the Byzantine studies in Ukraine is important, as her works facilitated actualization and rethinking the scientific heritage of scholars, the recovery of historical memory of the undeservedly forgotten names in historical studies, revealed unknown pages of their biographies, as well as spread interest to Byzantine studies in Ukraine in general.

Keywords: L. Matveyeva, Byzantine studies, history of Byzantine studies in Ukraine, Yu. Kulakovsky, V. Buzeskul, V. Grygorovych, F. Uspensky, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine

ВНЕСОК Л. В. МАТВЕЄВОЇ У ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ВІЗАНТОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

О. Б. Бубенок, О. С. Мавріна

12 липня 2020 р. виповнилося 90 років від дня народження Лесі Василівни Матвеевої. На жаль, Леся Василівна не дожила до цього ювілею – 4 липня 2012 р. її життєвий шлях обірвався. Останні десятиліття життя Л. В. Матвеевої були пов'язані

© 2020 O. Bubenok and O. Mavrina; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

з Інститутом сходознавства ім. А. Ю. Кримського, куди її ще в 1991 р., тобто в рік заснування установи, запросив перший директор Інституту академік О. Й. Пріцак. З 1998-го по 2012 р. Леся Василівна очолювала Інститут сходознавства. Її наукові інтереси в ці роки були тісно пов'язані з історією вітчизняного сходознавства, а також з історією візантології.

Слід зазначити, що розробки в царині візантології не були пріоритетним напрямом досліджень в Інституті сходознавства ім. А. Ю. Кримського. Першість тут належала Кримському відділенню Інституту сходознавства, у статуті якого *дослідження в галузі візантології* були затверджені як один з основних наукових напрямів, що розроблялись установою. Це було цілком закономірно, адже у Кримському відділенні Інституту сходознавства концентрувався основний кадровий науковий потенціал з вивчення історії візантійських володінь у Криму (О. І. Айбабін, В. А. Сидоренко та ін.).

Однак проблематика візантології в Інституті також розроблялась і була пов'язана з роботою дослідників відділу “Україна і Схід”, започаткованого О. Й. Пріцаком з метою дослідження зв'язків України з країнами та народами Сходу в різні періоди.

Відділ “Україна і Схід”, у якому Леся Василівна Матвєєва працювала старшим науковим, провідним науковим співробітником і з 1999 року завідувачкою відділу, займався дослідженням історії сходознавства, наукової спадщини сходознавців, зокрема вивченням спадщини А. Кримського і невідомих сторінок його біографії, та популяризацією маловідомих сторінок історії українського сходознавства.

З 1999 року візантологічна тематика стала також одним із напрямів досліджень відділу “Україна і Схід” (із 2001 року відділ історіографії та джерелознавства). Насамперед увага була зосереджена на вивченні біографій та наукової спадщини українських візантологів або візантологів, що працювали в Україні або були пов'язані з нею. Це обумовлювалось тим, що Леся Василівна дотримувалася тієї позиції, що візантологія є одним з напрямків в орієнталістиці. При цьому вона вважала, що імена багатьох видатних візантологів, які жили і працювали на території України, були незаслужено забуті.

Сама дослідниця захопилася постаттю і науковою спадщиною відомого дослідника історії Античності, археолога, візантолога Ю. А. Кулаковського (1855–1919). Починаючи з кінця 1990-х рр., Л. Матвєєва опублікувала серію наукових розробок, у яких детально дослідила науковий доробок Ю. Кулаковського [Матвєєва 1997; 1998; 1999b]. Особливу увагу приділила дослідженню історії візантології, аналізу праць Ю. Кулаковського з історії Криму [Матвєєва 2000a; 2000b; 2002a; 2002b].

У 2002 році в серії “Наукова спадщина сходознавців” була перевидана монографія Ю. А. Кулаковського “Прошлое Тавриды”, яка на той час вже стала біографічною рідкістю. Виданню передувала вступна стаття Л. Матвєєвої, де представлено історію написання роботи, проаналізовано реакцію тогочасних наукових кіл на це дослідження вченого [Кулаковский 2002; Матвєєва 2002a].

У 2002 році Леся Василівна опублікувала монографічну роботу “Юлиан Кулаковский” [Матвєєва 2002b], у якій дослідила життєвий шлях і наукову спадщину видатного вченого; відповідальним секретарем праці став Ярослав Дашкевич. За монографію “Юлиан Кулаковский” їй було присуджено премію Національної академії наук України імені видатних вчених – премію імені А. Ю. Кримського (в галузі сходознавства) (2004).

Монографія поєднала в собі біографічне дослідження життя вченого, що ґрунтується на архівних документах Центрального державного історичного архіву України в Києві, Інституту рукопису Національної наукової бібліотеки України імені Вернадського, та історію створення головних його праць, а саме: дослідження Ю. Кулаковського з історії Давнього Риму, історії Криму, праць з історії Візантії, які, за визначенням сходознавця і візантолога О. Васильєва, увійшли в історію

науки як “перші серйозні дослідження із загальної історії Візантії” [Васильев 1917, 33]. Також Л. Матвеевій вдалося на основі епістолярної спадщини відтворити картину наукових зв’язків вченого в перші десятиліття ХХ століття.

Зокрема, відомий археолог та історик-медієвіст, доктор історичних наук О. М. Приходнюк у своїй рецензії на цю монографію зазначив: «Особливе місце в монографії займають дослідження праць Ю. Кулаковського, що увійшли в історію науки як перші серйозні твори з історії Візантії. Л. Матвеева зупиняється на працях його попередників і подає повну картину розвитку візантознавства на межі двох століть (XIX–XX). Першим і відчайдушно вагомим кроком до вивчення історії Візантії Ю. Кулаковським авторка справедливо вважає його переклад з латини російською мовою фундаментальної праці останнього дослідника історії Античності Амміана Марцелліна – “Історія”. Зауважимо, що цей переклад, нещодавно перевиданий, не втратив своєї актуальності і в наш час. “Неоконченна летопись” – так називається розділ про незавершену монографію Ю. Кулаковського, присвячену тисячолітній історії Візантії. Л. Матвеева не тільки вдало назвала, але й розподілила матеріал за томами, яких у вченого було три, наголошуючи, що вчений широко залучав у своїх дослідженнях давні джерела. У вивченні долі Візантії його надихало те, що її історія тісно пов’язана з вітчизняним минулим. З виданням книг Ю. Кулаковського наука вперше мала можливість пізнати історію Візантії, написану на багатому фактичному матеріалі. “История Византии” Ю. Кулаковського стала епохальною роботою, посівши гідне місце у всесвітній історії» [Приходнюк 2002, 157].

Не менш захоплено відгукнувся про монографію Л. В. Матвеевої і відомий український орієталіст, доктор історичних наук, професор І. Ф. Черніков. У своїй рецензії на монографію він зазначив: “На початку докладного аналізу візантологічної спадщини Ю. А. Кулаковського Леся Матвеева характеризує особливості дослідницької лабораторії вченого, що поєднувала в собі як критичне засвоєння існуючої історіографії з цього напрямку історичної науки, так і порівняння її даних з першоджерелами... Так, читач отримав фундаментальне, цікаве й повчальне видання, що пристрасно кличе до відродження нових напрямів та добрих традицій в українській історичній і сходознавчій науці” [Черніков 2003, 152–153].

Необхідно зазначити, що у своїй монографії про Ю. А. Кулаковського Леся Василівна однією з перших зауважила той факт, що візантологічні дослідження відомого історика були безпосередньо пов’язані з його вивченням аланів, народу, який у ранне Середньовіччя прийняв християнство з Візантії. З усіх робіт на цю тематику Л. В. Матвеева особливо виділила його монографію “Аланы по свидетельствам классических и византийских писателей”, яка була надрукована в Києві в 1899 р. [Кулаковский 1899]. Донедавна дослідникам було мало що відомо про обставини написання цієї книги. Саме завдяки пошукам Л. В. Матвеевої ми знаємо ці обставини. Зокрема, Леся Василівна вказала першу передумову написання цієї монографії: «Задуманий він був, – пише Ю. Кулаковский, – як передмова до перекладу російською мовою твору візантійської літератури XIII ст. “Аланське послання єпископа Феодора”, але в міру обробки свідчень про аланів з’ясувалося, що накопичений матеріал може стати основою написання самостійного нариса» [Матвеева 2002b, 217]. Визначила Л. В. Матвеева і другу причину написання цієї роботи: “...бажання надати в загальне користування особам, які цікавляться російською історією, свідчення класичних і візантійських письменників щодо питання про аланів у можливій повноті і належній критичній перевірці...” Л. В. Матвеева вказала і третю причину: “...написання цієї роботи тісно пов’язане з його дослідженнями історії Криму” [Матвеева 2002b, 240]. Необхідно зазначити, що Л. В. Матвеева у своїй монографії “Юлиан Кулаковский” вперше акцентувала увагу на реакції наукової громадськості на вихід книги Ю. А. Кулаковського про аланів. Зокрема, Леся Василівна навела відгуки Ф. Брауна, І. В. Пом’яловського, Б. В. Варнеке. Усе це дало їй підстави

зробити такий висновок: “Численні праці Ю. Кулаковського завжди приймалися вченими з вдячністю і високою оцінкою. Так було і з роботою про аланів” [Матвєєва 2002b, 218].

Під час дослідження наукового спадку Ю. Кулаковського Л. Матвєєва зацікавилась роботами Владислава Петровича Бузескула (1858–1931) [Матвєєва 1999a]. Ім’я Владислава Бузескула, професора Харківського університету, академіка Української і Російської академії наук, видатного дослідника історії Античності, всесвітньої історії, сходознавця і візантолога, довгий час не згадувалося в науковій літературі, а якщо й згадувалось, то з відповідними негативними ярликами.

Першим кроком у справі актуалізації імені вченого стало перевидання у 2004 році його монографії “Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века” у 2 частинах [Бузескул 2004a; 2004b], яка сьогодні є хрестоматійною. Монографія за життя вченого вважалась антимарксистською, і, за словами О. Прицака, який, до речі, й спонукав Л. Матвєєву до дослідження спадщини В. Бузескула, Владиславу Петровичу “пощастило” померти, уникнувши гулагівського заслання [Матвєєва 2008, 695].

У 2004–2007 рр. Л. Матвєєва опублікувала низку статей у періодичних виданнях, де досліджувала науковий та життєвий шлях В. Бузескула, вивчала методи дослідження вченого, аналізувала його сходознавчі роботи та ін. [Матвєєва 2004; 2005; Матвєєва 2006].

Слід зазначити, що ще початку 2000-х рр. відділ історіографії і джерелознавства Інституту сходознавства звернувся до наукової спадщини вченого-славіста та візантолога, професора Київського університету, члена-кореспондента Петербурзької академії наук Т. Д. Флоринського. У 2004 році була опублікована монографія Т. О. Щербань “Тимофій Дмитрович Флоринський, 1854–1919”, рецензентом якої стала Л. В. Матвєєва. Монографія присвячена життю, науковій та педагогічній діяльності вченого, який був неординарною і суперечливою особистістю. Наукова спадщина Т. Д. Флоринського широко використовувалась візантологами і славістами в дослідженнях, але ім’я професора рідко згадувалось на сторінках наукових видань з огляду на його політичні уподобання (чорносотенець). Матеріали щодо життєпису і діяльності Т. Флоринського дослідниця збирала по крихтах в архівосховищах [Щербань 2004].

Дослідницькі пошуки Л. В. Матвєєвої завершилися виданням у 2008 році монографії “Владислав Бузескул – историк своего времени”, де дослідниця вперше зуміла показати його і як візантолога, що знайшло своє відображення в спеціальному розділі книги – “Наукове візантознавство” [Матвєєва 2008, 415–475].

За основу цієї частини монографії були узяті як опублікована робота В. П. Бузескула “Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века”, так і невідома, що зберігається в архіві, а саме рукопис роботи вченого “Візантологія та студії над слов’янським світом у Росії в XIX і на початку XX віку”¹.

Цей рукопис був уведений Л. В. Матвєєвою до наукового обігу, і В. П. Бузескул уперше постав перед читачами як історіограф-візантолог. Отже, Леся Василівна ознайомила дослідників з першим фундаментальним дослідженням з історії вітчизняної візантології.

Як зазначала сама Л. В. Матвєєва, В. П. Бузескул початок візантологічних досліджень у Російській імперії відносив до XVIII – початку XIX ст. У його роботі акцентовано увагу на дослідженнях Г.-З. Байєра, Г.-Ф. Мюллера (Міллера), Е. Е. Куника, П. Наумова, А. П. Зерніна та інших. Однак, як зауважила авторка монографії, В. П. Бузескул вважав, що початок науковому візантознавству в Російській імперії

---

¹ Йдеться про неопублікований рукопис В. П. Бузескула, що зберігається в фонді ІР НБУВ.

поклали вчені другої половини XIX ст. – В. І. Григорович, О. О. Васильєв, В. Г. Васильєвський, Ф. І. Успенський, Ю. А. Кулаковський та інші [Матвеева 2008, 415–475].

Підводячи підсумок, Л. В. Матвеева зазначила: “Не зупиняючись на численних іменах учених-візантиністів, названих у рукописі В. Бузескула, можна сказати, що в середині 70-х років XIX ст. закладалися основи для візантологічних досліджень, а поява праць вітчизняних візантиністів і їхніх учнів свідчила про виникнення шкіл, що саме по собі виділило візантологію в окрему галузь науки” [Матвеева 2008, 475]. Слід ще зауважити одну відзначену Лесею Василівною деталь: “У працях В. Бузескула візантознавство тісно було пов’язане зі слов’янознавством” [Матвеева 2008, 475].

Доказом цього може стати наукова діяльність В. І. Григоровича, який був не тільки найбільш раннім візантологом на території України, а й істориком-славістом. Йому й було присвячено наступну книгу Л. В. Матвеевої. У 2010 р. побачила світ її нова монографія “Виктор Григорович – первый украинский славяновед-византолог (1815–1876)” [Матвеева 2010]. Це стало логічним продовженням розробок ученої в галузі візантології, пошуку забутих імен вітчизняних дослідників і нового їхнього відкриття для сучасної української наукової громадськості.

Про роль В. І. Григоровича в становленні вітчизняного візантознавства Л. В. Матвеева в передмові до своєї книги, зокрема, написала: “Для вивчення історії балканських країн Григорович уперше використовував візантійські джерела. Візантійські автори повідомляють дуже важливі свідчення для вивчення питання про слов’янське освоєння Балканського півострова, про різні сторони життя і побуту слов’ян. Багато сторінок присвячуються військовому мистецтву слов’ян, їхнім відносинам з Візантією. Віктор Іванович уперше порушує питання про значення візантознавства для слов’янства і про потребу розвитку культурних, соціально-економічних зв’язків між ними” [Матвеева 2010, 106–142]. Слід зазначити, що в цій монографії Лесі Василівни основна увага саме й зосереджена на дослідженнях В. І. Григоровича в галузі слов’яно-візантійських відносин. У книзі були порушені також питання, що стосуються таких напрямків досліджень, як відносини Сербії з Візантією, візантійсько-болгарські відносини, діяльність Константинопольської церкви серед слов’ян, просвітительська місія Кирила і Мефодія в слов’янському середовищі тощо [Матвеева 2010, 142]. Але, як зауважила Л. В. Матвеева, на превеликий жаль, ім’я В. І. Григоровича було незаслужено забуто.

В. І. Григорович був представником вітчизняної історичної науки середини XIX ст. і стояв біля витоків візантології на території України, а Ю. А. Кулаковський уже був яскравим представником київської школи візантологічної науки кінця XIX – початку XX ст., що сформувалася на території Російської імперії як самостійна дисципліна. Як бачимо, між двома вченими існував хронологічний розрив, що співвідноситься з другою половиною XIX ст., коли відбувався процес становлення вітчизняної візантології. Це був період активної діяльності на території України багатьох блискучих учених, які поклали початок вітчизняному візантознавству. Серед них особливе місце належить Ф. І. Успенському, з фундаментальними роботами якого знайомі багато читачів. Однак при цьому мало хто знає про життя видатного вченого, про його перші і рідкісні роботи. Тому робота Л. В. Матвеевої над книгою про Ф. І. Успенського була цілком закономірною і логічно впливала з попередніх її досліджень.

Книга Л. В. Матвеевої “Византинист Фёдор Успенский (1845–1928)” є, на жаль, останньою індивідуальною монографією Лесі Василівни. В останній рік життя вона прагнула завершити свою роботу, яку присвятила видатному візантологу другої половини XIX – початку XX ст. Федорові Івановичу Успенському. Напевно, авторка дослідження розуміла, що це може стати її останньою монографією, тому що під час роботи над книгою вона важко хворіла. Цим і можна пояснити ту ретельність і силу

волі, яку вона виявила, працюючи над монографією про Ф. І. Успенського. На щастя, Леся Василівна встигла завершити і підготувати її до друку.

Написання Л. В. Матвеевою монографії про Ф. І. Успенського є логічним продовженням її досліджень з історії вітчизняної візантології. Нам так і не вдалося знайти жодної монографії попередників Л. В. Матвеевої, безпосередньо присвяченої життєвому і науковому шляху Ф. І. Успенського. Книгу “Византинист Федор Успенский (1845–1928)” було видано вже після смерті Лесі Василівни – наприкінці бурхливого 2013 р.

У своїй передмові до книги Л. В. Матвеева зазначила: “Автор цього видання зупинилася на основних життєвих віхах ученого-історика, маловідомих чи зовсім невідомих фактах його біографії, головних напрямках діяльності. Спираючись на праці вченого, автор прагнула до максимального правдивого викладу життєвого шляху Ф. І. Успенського – людини, з ім’ям якої пов’язане становлення вітчизняної візантології. У процесі ретельного вивчення праць Ф. І. Успенського визначилося його ставлення до історії Візантії” [Матвеева 2013, 4].

Особливою новизною вирізняються розділи II глави монографії, де не тільки наведено маловідомі дані з біографії Ф. І. Успенського, а й подано докладний аналіз його ранніх робіт. Що ж стосується III–VII глав, то в них з позицій сучасної історичної науки розглядаються дослідження Ф. І. Успенського, що принесли йому популярність у науковому світі ще при житті вченого. Це роботи із соціально-економічної історії Візантії, дослідження з фемного устрою і монастирського землеволодіння Візантійської імперії. Особливий інтерес становлять також дослідження Ф. І. Успенського, присвячені системі освіти у Візантійській імперії і візантійсько-слов’янським відносинам. У монографії відсутній аналіз усїєї багатотомної “Історії Візантійської імперії” Ф. І. Успенського, оскільки до Л. В. Матвеевої таку роботу було вже виконано іншими дослідниками.

Отже, аналіз наукового доробку Л. В. Матвеевої в останні десятиліття свідчить про велику зацікавленість і значення, яке надавала вчена дослідженням у галузі візантології. Її власні праці з історії візантології, дослідження біографій українських візантологів або тих, що були пов’язані з Україною, актуалізація і переосмислення їхнього наукового доробку сприяли відновленню історичної пам’яті щодо незаслужено забутих імен в історичній науці, а також поширенню зацікавленості до візантологічних досліджень в Україні загалом. На жаль, монографія “Візантологічні портрети” спільно з Т. Щербань так і не була завершена.

ЛІТЕРАТУРА

- Бузескул В. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века.* Ч. I. Киев, 2004a.
Бузескул В. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. Ч. II. Киев, 2004b.
Васильев А. А. Лекции по истории Византии. Т. I. Время до Крестовых походов (до 1081 года). Петроград, 1917.
Кулаковский Ю. А. Аланы по сведениям классических и византийских писателей. Киев, 1899.
Кулаковский Ю. Прошлое Тавриды. Киев, 2002.
Матвеева Л. В. История Крыма // Кулаковский Ю. Прошлое Тавриды. Киев, 2002a.
Матвеева Л. В. Юлиан Кулаковский. Киев, 2002b.
Матвеева Л. В. История Востока (По работам В. П. Бузескула) // Східний світ, 2006, № 3.
Матвеева Л. В. Владислав Бузескул – историк своего времени. Киев, 2008.
Матвеева Л. В. Виктор Григорович – первый украинский славяновед-византолог (1815–1876). Киев, 2010.
Матвеева Л. В. Византинист Фёдор Успенский (1845–1928). Киев, 2013.
Матвеева Л. В. Историчні етюди Юліана Кулаковського // Східний світ, 1997, № 1–2.

- Матвеева Л. В. Юліан Кулаковський: сюжети з класичного світу (80-ті роки XIX ст.) // **Східний світ**, 1998, № 1–2.
- Матвеева Л. В. Сходознавчі студії В. П. Бузескула (1858–1931) // **Східний світ**, 1999а, № 1–2.
- Матвеева Л. В. Юліан Кулаковський і класична історія (1855–1919) // **III Сходознавчі читання А. Кримського. Тези міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю від дня народження академіка Омеляна Прицака**. Київ, 1999b.
- Матвеева Л. В. Дослідження джерел військової справи Візантії у працях Ю. А. Кулаковського // **Східний світ**, 2000а, № 1.
- Матвеева Л. В. Історія Криму в працях Ю. Кулаковського // **IV Сходознавчі читання А. Кримського. Тези міжнародної наукової конференції, присвяченої 2000-й річниці християнства, м. Київ, 13–15 вересня 2000 р.** Київ, 2000b.
- Матвеева Л. В. Візантинознавство на рубежі двох століть (XIX–XX) // **VI Сходознавчі читання А. Кримського. Тези доповідей міжнародної наукової конференції, м. Київ, 30–31 жовтня 2002 р.** Київ, 2002а.
- Матвеева Л. В. З історії візантинознавства. Ю. Кулаковський // **Східний світ**, 2002b, № 1.
- Матвеева Л. В. Бузескул Владислав Петрович – історик свого часу (витоки методу дослідження) // **Східний світ**, 2004, № 3.
- Матвеева Л. В. Сюжети з історії Афіньської демократії (за творами В. Бузескула) // **Східний світ**, 2005, № 1.
- Приходнюк О. М. Рецензія: «Матвеева Л. В. Юлиан Кулаковский. – Киев: “Стилос”, 2002. – 482 с.» // **Східний світ**, 2002, № 2.
- Черніков І. Ф. Фундаментальна монографія про великого українського ученого, дослідника Античності й Стародавнього Сходу: «Матвеева Л. В. Юлиан Кулаковский. – Киев: “Стилос”, 2002. – 482 с.» // **Східний світ**, 2003, № 1.
- Щербань Т. О. **Тимофій Дмитрович Флоринський, 1854–1919**. Київ, 2004.

REFERENCES

- Buzeskul V. (2004a), *Vseobshchaya istoriya i eye predstaviteli v Rossii v XIX i nachale XX veka*, Part I, Kyiv, PTs “Foliant”. (In Russian).
- Buzeskul V. (2004b), *Vseobshchaya istoriya i eye predstaviteli v Rossii v XIX i nachale XX veka*, Part II, Kyiv, PTs “Foliant”. (In Russian).
- Vasil’ yev A. A. (1917), *Lektsii po istorii Vizantii*, Vol. I: Vremya do Krestovykh pokhodov (do 1081 goda), Petrograd. (In Russian).
- Kulakovskiy Yu. A. (1899), *Alany po svedeniyam klassicheskikh i vizantiyskikh pisateley*, Kyiv. (In Russian).
- Kulakovskiy Yu. (2002), *Proshloye Tavridy*, Stilos, Kyiv. (In Russian).
- Matveyeva L. V. (2002a), “Istoriya Kryma”, in Kulakovskiy Yu., *Proshloye Tavridy*, Stylos, Kyiv, pp. 3–75. (In Russian).
- Matveyeva L. V. (2002b), *Yulian Kulakovskiy*, Stilos, Kyiv. (In Russian).
- Matveyeva L. V. (2006), “Istoriya Vostoka (Po rabotam V. P. Buzeskula)”, *Shidnij svit*, No. 3, pp. 5–18. (In Russian).
- Matveyeva L. V. (2008), *Vladislav Buzeskul – istorik svoyego vremeni*, ID “Stilos”, Kyiv. (In Russian).
- Matveyeva L. V. (2010), *Viktor Grigorovich – pervyy ukrainskiy slavyanoved-vizantolog (1815–1876)*, ID “Stilos”, Kyiv. (In Russian).
- Matveyeva L. V. (2013), *Vizantinist Fëdor Uspenskiy (1845–1928)*, A. Yu. Krymskiy Institute of Oriental Studies, Kyiv. (In Russian).
- Matveyeva L. V. (1997), “Istorychni etyudy Yuliana Kulakovskoho”, *Shidnij svit*, No. 1–2, pp. 52–83. (In Ukrainian).
- Matveyeva L. V. (1998), “Yulian Kulakovskyy: syuzhety z klasychnoho svitu (80-ti roky XIX st.)”, *Shidnij svit*, No. 1–2, pp. 149–166. (In Ukrainian).
- Matveyeva L. V. (1999a), “Skhodoznachchi studiyi V. P. Buzeskula (1858–1931)”, *Shidnij svit*, No. 1–2, pp. 180–193. (In Ukrainian).
- Matveyeva L. V. (1999b), “Yulian Kulakovskyy i klasychna istoriya (1855–1919)”, in *III Skhodoznachchi chytannya A. Kryms’koho. Tezy mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi*,

prysvyachenoyi 80-richchyu vid dnya narodzhennya akademika Omelyana Pritsaka, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, Kyiv, pp. 6–7. (In Ukrainian).

Matvyeyeva L. V. (2000a), “Doslidzhennya dzhherel viys’kovoyi spravy Vizantyi u pratsyakh Yu. A. Kulakovs’koho”, *Shidnij svit*, No. 1, pp. 53–63. (In Ukrainian).

Matvyeyeva L. V. (2000b), “Istoriya Krymu v pratsyakh Yu. Kulakovs’koho”, in *IV Skhodoznavchi chytannya A. Kryms’koho. Tezy mizhnarodnoyi naukovoï konferentsiyi, prysvyachenoyi 2000-y richnytsi khrystyianstva*, m. Kyiv, 13–15 veresnya 2000 r., A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, Kyiv, pp. 16–18. (In Ukrainian).

Matvyeyeva L. V. (2002a), “Vizantynoznavstvo na rubezhi dvokh stolit’ (XIX – XX)”, in *VI Skhodoznavchi chytannya A. Kryms’koho. Tezy dopovidey mizhnarodnoyi naukovoï konferentsiyi*, m. Kyiv, 30–31 zhovtnya 2002 r., A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, Kyiv, pp. 16–18. (In Ukrainian).

Matvyeyeva L. V. (2002b), “Z istoriyi vizantynoznavstva. Yu. Kulakovs’kyy”, *Shidnij svit*, No. 1, pp. 5–17. (In Ukrainian).

Matvyeyeva L. V. (2004), “Buzeskul Vladyslav Petrovych – istoryk svoho chasu (vytoky metodu doslidzhennya)”, *Shidnij svit*, No. 3, pp. 5–14. (In Ukrainian).

Matvyeyeva L. V. (2005), “Syuzhety z istoriyi Afins’koyi demokratiyi (za tvoramy V. Buzeskula)”, *Shidnij svit*, No. 1, pp. 5–15. (In Ukrainian).

Prykhdnyuk O. M. (2002), “Retsenzija: ‘Matveeva L. V. Yulyan Kulakovskyy. – Kyev: ‘Stylos’, 2002. – 482 s.’”, *Shidnij svit*, No. 2. (In Ukrainian).

Chernikov I. (2003), “Fundamental’na monohrafiya pro velykoho ukrayins’koho uchenoho, doslidnyka Antychnosti y Starodavn’oho Skhodu: ‘Matveeva L. V. Yulyan Kulakovskyy. – Kyev: ‘Stylos’, 2002. – 482 s.’”, *Shidnij svit*, No. 1. (In Ukrainian).

Shcherban’ T. O. (2004), *Tymofiy Dmytrovych Floryns’kyy, 1854–1919*, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, Kyiv. (In Ukrainian).

О. Б. Бубенок, О. С. Мавріна

Внесок Л. В. Матвеевої у дослідження історії візантології в Україні

У статті аналізується науковий доробок відомого історика науки, історіографа, д. і. н., професора Лесі Васильвни Матвеевої в галузі історії візантології. Дослідження в галузі історії візантології припадають на останній період життя вченої – 2000–2012 рр. Її наукові зацікавлення передусім були зосереджені на вивченні біографій та наукової спадщини українських візантологів або візантологів, що працювали в Україні чи були пов’язані з нею. Протягом вказаного періоду дослідницею було опубліковано 4 індивідуальних монографії та понад 20 статей з історії візантології, а також здійснено перевидання знакових монографій Ю. А. Кулаковського “Прошлое Тавриды” та В. П. Бузескула “Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века”.

Монографічні праці Л. Матвеевої присвячені таким відомим ученим, як Ю. А. Кулаковський, В. П. Бузескул, В. І. Григорович, Ф. І. Успенський. Дослідниця розкриває невідомі сторінки їхньої біографії, дає аналіз їхнього наукового доробку, акцентуючи увагу на роботах з візантології. Особливою заслугою Л. В. Матвеевої є уведення до наукового обігу неопублікованого рукопису В. П. Бузескула “Візантологія та студії над слов’янським світом у Росії в XIX і на початку XX віку”. Учена доводить, що робота В. П. Бузескула є першим фундаментальним дослідженням в історії української візантології.

Важливим є внесок Л. В. Матвеевої в розвиток візантологічних досліджень в Україні, оскільки її роботи сприяли актуалізації і переосмисленню наукового доробку вчених, відновленню історичної пам’яті щодо незаслужено забутих імен в історичній науці, відкривали невідомі сторінки їхньої біографії, а також сприяли поширенню зацікавленості до візантологічних досліджень в Україні загалом.

Ключові слова: Л. В. Матвеева, візантологія, історія візантології в Україні, Ю. А. Кулаковський, Ф. І. Успенський, В. П. Бузескул, В. І. Григорович, Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України

Стаття надійшла до редакції 25.09.2020